

Σύγκριση μεταξύ των νομοθεσιών για τα τρόφιμα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τις Η.Π.Α.

● **Του Φίλιππου Γεωργιάδη**
Υγειονομικού Επιθεωρητή

Εύκολα μπορεί κάποιος να πει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι Η.Π.Α. μοιράζονται μια κοινή θέληση να παρέχουν στους πολίτες ασφαλή τρόφιμα και αξιόπιστες νομοθεσίες για τον έλεγχο των τροφίμων. Ωστόσο, οι δύο οντότητες έχουν διαφορετικές προοπτικές στους τομείς της γεωργίας και του περιβάλλοντος και αυτό σε συνδυασμό με τις βαθύτερες πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές τους διαφορές θέτει τις προσεγγίσεις τους προς τη νομοθεσία των τροφίμων σε απόσταση.

Οι τροφικές κρίσεις στην Ευρώπη κατά τη δεκαετία του 1990 οδήγησαν στη μεταρρύθμιση του καθεστώτος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΕΚ) για τα τρόφιμα. Με τον Κανονισμό (ΕΚ) Αριθ. 178/2002, γνωστό ως ο Γενικός Νόμος για τα Τρόφιμα, η ΕΚ έβαλε ως στόχο όπως καθορισθούν σαφώς οι ρόλοι όλων των ενδιαφερομένων μερών στην αλυσίδα των τροφίμων και όπως τα θεμέλια οποιουδήποτε νέου καθεστώτος για την ασφάλεια των τροφίμων σχηματίζονται από τη διαδικασία της ανάλυσης κινδύνου.

Σε σύγκριση με τις ΗΠΑ, η δομή της νομοθεσίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι πολύ πιο διασπασμένη. Το πλαίσιο των θεσμών της ΕΚ μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα πλαίσιο πολυεπίπεδης και διασκορπισμένης λήψης αποφάσεων με διάφορες πολιτιστικές απόψεις για τον ρόλο της επιστήμης και της τεχνολογίας στην προώθηση των δημόσιων αγαθών. Αυτό οδήγησε σε μια πολιτική νομοθέτησης ζητημάτων ασφαλείας τροφίμων, που χαρακτηρίζεται από ένα μεσολαβητικό στυλ, που στοχεύει σε αποφάσεις που απολαμβάνουν αποδοχής από την πλειοψηφία, και συνδυάζει ισχυρά δημοκρατικά πρότυπα με μια ασθενέστερη πίστη στην εξουσία της επιστήμης (1).

Αν και οι ΗΠΑ έχουν και αυτές την εμπειρία ενός αριθμού τροφικών σκανδάλων, δεν είχαν την ίδια ανάγκη με την ΕΚ να καθορίσουν το πλαίσιο των θεσμών τους εκ νέου (2).

Η προσέγγιση των ΗΠΑ προς τη νομοθεσία για την ασφάλεια των τροφίμων φαίνεται να δίνει αξία στην ευελιξία, την πληροφόρηση και την ελευθερία της επιλογής. Αυτό βοηθά στο να εξηγήσει γιατί υπάρχει ενεργή νομοθετική δράση στους τομείς της σήμανσης τροφίμων και της διατροφικής σήμανσης, ενώ η απαγόρευση τροφίμων έχει εφαρμοσθεί με λιγότερη επιμονή (2).

Στις ΗΠΑ υπάρχει περισσότερη προτίμηση στην εγκαθίδρυση της διεθνούς επιστημονικής απόδειξης για νομοθεσίες, ενώ στην ΕΚ υπάρχει μια καταφανή προδιάθεση να ληφθούν υπόψη «άλλοι παράγοντες», όπως η έγνοια για την ολοκλήρωση της ΕΚ και την ισότητα των Κρατών Μελών, όπως επίσης και οι ανησυχίες του καταναλωτικού κοινού (3).

Οι Ευρωπαίοι έχουν την τάση να προτιμούν τα παραδοσιακά φαγητά, και είναι σκεπτικοί όσον αφορά τις νέες τεχνολογίες. Αντίθετα, οι Αμερικανοί πάντα έδιναν μεγαλύτερη προτίμηση στις νέες τεχνολογίες, παρά στους παραδοσιακούς τρόπους επεξεργασίας τροφίμων (4). Το γεγονός αυτό βοηθά στο να εξηγήσει γιατί σε σύγκριση με την ΕΚ οι ΗΠΑ έχουν μια λιγότερο σκεπτική στάση προς την υιοθέτηση νέων τεχνολογιών τροφίμων, όπως για παράδειγμα τα γενετικά μεταλλαγμένα τρόφιμα, και είναι πιο προσεκτικοί όσον αφορά τα προϊόντα εκείνα που τυγχάνουν ελάχιστης επεξεργασίας, όπως για παράδειγμα τα τυριά, που παράγονται από γάλα (απαστερίωτο) γάλα (3).

Αντίθετα με τις ΗΠΑ, όπου μπορεί κανείς να πει ότι όλες οι τοπικές διαφορές στα τρόφιμα έχουν εξλειφθεί, στην Ευρώπη υπάρχουν ακόμη βαθιά ριζωμένες γαστρονομικές παραδόσεις, συμβολίζοντας ισχυρές αξίες ταυτότητας (4). Έτσι, συγκρούσεις για την ασφάλεια των τροφίμων στην Ευρώπη αναπόφευκτα περιλαμβάνουν ένταση μεταξύ ενός Ευρωπαϊκού και ενός εθνικού οράματος, τόσο για την ασφάλεια, όσο και την τοπική κοινωνικο-πολιτιστική αντίληψη ενός συγκεκριμένου τροφίμου (5).

FDA και EFSA

Ανάμεσα στους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την μεταρρύθμιση του καθεστώτος τροφίμων κατά τη δεκαετία του 1990 ήταν και η δημιουργία μιας νέας Αρχής για την ασφάλεια των τροφίμων. Η Αρχή αυτή θα ενίσχυε την πιθανότητα η επιστημονική γνώση, ως βάση για την νομοθεσία τροφίμων, να γίνει πιο νομιμοποιημένη και περαιτέρω, όπως οι νομοθετικές αποφάσεις στην Ευρώπη γίνουν ανάλογες με αυτές στις ΗΠΑ (1). Μία Αρχή, βασισμένη στο πρότυπο της Διοίκησης Τροφίμων και Φαρμάκων των ΗΠΑ, γνωστό ως «FDA», θεωρήθηκε αρχικά ως μία βιώσιμη λύση για την Ευρώπη. Η ΕΚ αντιμετώπισε πίεση από τα Κράτη Μέλη της, που ήταν διστακτικά στο να παραδώσουν τις εξουσίες ελέγχου τροφίμων σε μια ανεξάρτητη Αρχή τροφίμων και απέρριπταν την μεταφορά εξουσιών διαχείρισης κινδύνων από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην ανεξάρτητη Αρχή (4). Συνεπώς, το πρότυπο του FDA τελικά κρίθηκε ακατάλληλο για την Ευρώπη από εκείνους που επέμεναν ότι η αξιολόγηση κινδύνων και η διαχείριση κινδύνων έπρεπε να γίνεται χωριστά, ώστε να προστατευθεί η επιστήμη από πιθανές πολιτικές πιέσεις (6).

Η Ευρωπαϊκή Αρχή για την Ασφάλεια των Τροφίμων (EFSA) δημιουργήθηκε τελικά το 2002. Οι αποστολές του FDA και της EFSA διαφέρουν στο ότι, ενώ το FDA προστατεύει τη δημόσια υγεία των Αμερικανών, παρακολουθώντας την ασφάλεια και την αποτελεσματικότητα προϊόντων στην αγορά και επιβάλλοντας τον Νόμο, η EFSA είναι ένα επιστημονικό συμβουλευτικό σώμα με την ευθύνη να παρέχει ανεξάρτητη και αντικειμενική συμβουλή σε θέματα ασφάλειας τροφίμων (4). Η EFSA δημιουργήθηκε ως το σώμα αξιολόγησης κινδύνων με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να παραμένει ως το σώμα διαχείρισης κινδύνων. Το FDA αντιθέτως έχει ουσιαστικές δυνάμεις, που ξεπερνούν τη διάκριση μεταξύ λειτουργιών αξιολόγησης κινδύνων και διαχείρισης κινδύνων, αφού έχει την ευθύνη και των δύο (4).

Οι αποφάσεις του FDA είναι περισσότερο βασισμένες στην επιστήμη από αυτές, που υιοθετούνται στην ΕΚ, αφού οι διαχειριστές κινδύνου στο FDA υποτίθεται ότι βασίζονται στις αποφάσεις τους αποκλειστικά σε επιστημονικούς παράγοντες (4).

Προσέγγιση της ΕΕ και των ΗΠΑ προς την ανάλυση κινδύνων

Εκεί που οι νομοθετικές αποφάσεις στην ΕΕ στοχεύουν προς ένα ξεκάθαρο διαχωρισμό της αξιολόγησης κινδύνων από τη διαχείριση κινδύνων,

στις ΗΠΑ η εικόνα είναι διαφορετική, αφού το FDA έχει τις εξουσίες αξιολόγησης, διαχείρισης και επικοινωνίας των κινδύνων (6).

Η αντιλαμβανόμενη ανάγκη συμπερίληψης μη επιστημονικών παραγόντων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων είναι κάτι, που χαρακτηρίζει την Ευρωπαϊκή προσέγγιση προς την ανάλυση κινδύνων, και την κάνει να διαφέρει πολύ από αυτήν, που εφαρμόζεται στις ΗΠΑ (7). Εκεί, που στις ΗΠΑ η επιστήμη υποτίθεται ότι είναι ο αποκλειστικός παράγοντας, στον οποίο πρέπει να βασίζονται οι διαχειριστές κινδύνου, στην Ευρώπη η προσέγγιση προς την ανάλυση κινδύνου χαρακτηρίζεται ως ένα σύστημα, όπου η επιστημονική γνώση είναι επιτακτική αλλά όχι και αποκλειστική (8).

Χρήση της προφύλαξης και της Αρχής της Προφύλαξης στην ΕΕ και τις ΗΠΑ

Οι ΗΠΑ επιδεικνύουν διστακτικότητα στο να αγκαλιάσουν την αρχή της προφύλαξης, παρόλο που αυτή είναι ενσωματωμένη στις περισσότερες νομοθεσίες των ΗΠΑ για το περιβάλλον. Η Ε.Ε., από την άλλη, με τον Κανονισμό (ΕΚ) 178/2002 έχει επισήμως υιοθετήσει την αρχή της προφύλαξης ως μέρος της διαδικασίας ανάλυσης κινδύνων στον τομέα της ασφάλειας τροφίμων.

Αν και τόσο οι ΗΠΑ, όσο και η Ε.Ε., λαμβάνουν υπόψη στοιχεία ρίσκου και προφύλαξης, όταν διαμορφώνουν αποφάσεις, ο τρόπος, με τον οποίο χρησιμοποιείται η προφύλαξη, είναι από τη βάση διαφορετικός (15,10). Περαιτέρω τίθεται ως επιχείρημα ότι, ενώ οι υποστηρικτές της αρχής της προφύλαξης στην Ε.Ε. λένε ότι είναι εφαρμόσιμη μόνο στο στάδιο της διαχείρισης κινδύνων, στις ΗΠΑ πιστεύεται ότι η προφύλαξη δεν είναι κάτι,

που χρήζει επίκλησης στο στάδιο της διαχείρισης κινδύνων, αλλά είναι κάτι που πρέπει ως φιλοσοφία να εκφράζεται σε όλα τα στάδια της νομοθεσίας τροφίμων (9).

Αν και μόνο η Ε.Ε. έχει υιοθετήσει την αρχή της προφύλαξης, λέγεται ότι μερικές φορές η Ε.Ε. λαμβάνει περισσότερες προφυλάξεις από τις ΗΠΑ, ενώ άλλες φορές συμβαίνει το αντίστροφο (10). Ένα παράδειγμα, όπου η Ε.Ε. εδράσε με περισσότερη προφύλαξη, είναι η περίπτωση των ορμονών στο βοδινό κρέας, ενώ το παράδειγμα του BSE (σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια των βοοειδών ή άλλως «τρελές αγελάδες») φανέρωσε τις ΗΠΑ ως πιο προφυλακτικές από την Ε.Ε. Στην περίπτωση των ορμονών στο βοδινό η Ε.Ε. επέλεξε να αγνοήσει τη συμβουλή της επιστημονικής της επιτροπής, η οποία είχε εισηγηθεί ότι τουλάχιστο τρεις από τις ορμόνες βρίσκονται εκ φύσεως στα βοοειδή, και δεν ετίθετο κανένα κίνδυνος από αυτά (3). Όσον αφορά το BSE οι ΗΠΑ πήραν την απόφαση το 1989, όπως απαγορεύσουν όλες τα εξαγωγές βοδιών και προϊόντων βοδινού κρέατος από το Ηνωμένο Βασίλειο προς τις ΗΠΑ, παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχε ούτε ένα περιστατικό BSE στις ΗΠΑ και ότι στην Ευρώπη δεν είχε παρθεί κανένα προληπτικό μέτρο (11).

Όπως και να έχει, επικρατεί και μια άλλη άποψη ότι οι πιο πάνω αντιθέσεις μπορεί να εξηγούνται από οικονομικούς λόγους, παρά λόγους προφύλαξης. Η Ε.Ε. πιθανό να επιδίωξε όπως προस्ताτεύσει το γεωργικό εμπόριο με το να αποκλείσει τις ορμόνες των βοοειδών και τα γενετικά μεταλλαγμένα τρόφιμα. Παρομοίως, οι ΗΠΑ πιθανό να προσπάθησαν να προωθήσουν τις εξαγωγές των προϊόντων τους, καθώς απέκλειαν το Βρετανικό βοδινό (12).

Μόνο μια ευρύτερη ανάλυση μπορεί να δείξει ότι η Ε.Ε. δεν εφαρμόζει προφυλάξεις σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι οι ΗΠΑ. Η Ευρώπη φαίνεται να είναι πιο προφυλακτική όσον αφορά τέτοιους κινδύνους, όπως είναι τα γενετικά μεταλλαγμένα τρόφιμα, οι φθάλικοι εστέρες, οι κλιματικές αλλαγές, τα όπλα και άλλα. Οι ΗΠΑ με τη σειρά τους φαίνονται να είναι πιο προφυλακτικές όσον αφορά τέτοιους κινδύνους, όπως είναι η έγκριση νέων φαρμάκων, η πυρηνική ενέργεια, τα μικροσωματίδια στον ατμοσφαιρικό αέρα, η ασφάλεια των αυτοκινητοδρόμων, το κάπνισμα και άλλα (12).

Διαφορές στα νομικά συστήματα των ΗΠΑ και της Ευρώπης μπορούν και αυτές να παίζουν ρόλο στις διαφορετικές χρήσεις και έννοιες της αρχής της προφύλαξης. Η διστακτικότητα των ΗΠΑ να συμφωνήσουν σε αυστηρές μορφές προ-

φύλαξης πιθανό να αντανakλά εμπιστοσύνη στο νομικό σύστημα των ΗΠΑ ως σύνολο. Η Ευρωπαϊκή υποστήριξη αυστηρών μορφών προφύλαξης πιθανό να αντανakλά μια τάση να προϋποτίθεται ότι, στην απουσία απόδοσης βαριάς ευθύνης για πρόκληση ζημιάς, μετά την πρόκληση της ζημιάς, η αποτρεπτική νομοθεσία προ της ζημιάς είναι ο μόνος κυματοθραύστης μεταξύ των κινδύνων και του κοινού.

Νομοθεσία των Γενετικά Μεταλλαγμένων Τροφίμων στην Ε.Ε. και τις ΗΠΑ

Η Ε.Ε. θεωρεί ότι οι διαθέσιμες πληροφορίες για τους δυνητικούς κινδύνους από τα γενετικά μεταλλαγμένα τρόφιμα είναι ανεπαρκής, γι' αυτό και είναι απαραίτητη μια προφυλακτική προσέγγιση, μέχρι που να γίνουν διαθέσιμες περισσότερες επιστημονικές πληροφορίες. Οι ΗΠΑ εντούτοις δείχνουν μια δυνατή τάση να αποδέχονται ως επαρκές το υπάρχον επίπεδο πληροφοριών για τους δυνητικούς κινδύνους, και εφαρμόζουν περίπου το ίδιο νομοθετικό πλαίσιο στα γενετικά μεταλλαγμένα τρόφιμα, όπως και στα μη γενετικά μεταλλαγμένα τρόφιμα (13).

Η Ε.Ε. έχει θεσπίσει αυστηρές νομοθεσίες για να ελέγξει την εξάπλωση των γενετικά μεταλλαγμένων οργανισμών. Σημαντικότερη είναι η Οδηγία 2001/18/ΕΚ, η οποία ρυθμίζει και περιορίζει τη διανομή γενετικά μεταλλαγμένων οργανισμών και τροφίμων, που περιέχουν γενετικά μεταλλαγμένα συστατικά. Στις ΗΠΑ από την άλλη δεν υφίσταται κανένα νομοθετικό σχέδιο ειδικών εγγυήσεων για τους γενετικά μεταλλαγμένους οργανισμούς (14).

Υπάρχουν επιχειρήματα ότι η πολιτική των ΗΠΑ στα γενετικά μεταλλαγμένα τρόφιμα και άλλες εφαρμογές της βιοτεχνολογίας έχει επινοηθεί με στόχο την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της διεθνούς ανταγωνιστικότητας. Η Ευρωπαϊκή πολιτική αντιθέτως καθοδηγείται από το παράδειγμα ότι η ασφάλεια του καταναλωτή και το περιβάλλον πρέπει να διαφυλάσσονται από οποιονδήποτε δυνητικό κίνδυνο, προερχόμενο από γενετικά μεταλλαγμένα τρόφιμα (13).

Οι ΗΠΑ ενθαρρύνουν τη χρήση γενετικά μεταλλαγμένων αγροτικών προϊόντων, επειδή μπορούν να λειτουργήσουν, ως ένα χρήσιμο εργαλείο τεχνολογικής καινοτομίας για τις αγροτικές επιχειρήσεις (13). Η Ε.Ε. από την άλλη ενθαρρύνει το ιδανικό της βιώσιμης αγροτικής ανάπτυξης.

Αυτά τα διαφορετικά πλαίσια αποτελούν μια εξήγηση γιατί η Ε.Ε. έχει λιγότερο κίνητρο από τις

ΗΠΑ να αγκαλιάσει τα γενετικά μεταλλαγμένα τρόφιμα.

Η ταυτοποίηση γενετικά μεταλλαγμένων συστατικών μέσω οποιασδήποτε ετικέτας απαγορεύεται από την κυβέρνηση των ΗΠΑ, επειδή μπορεί να παραπλανήσει ή να συγχύσει τον καταναλωτή σε ό,τι αφορά ακούσιες επιδράσεις και μη επιστημονικά αποδειγμένους κινδύνους των γενικώς αποδεκτών ως ασφαλών προϊόντων τροφίμων και διαδικασιών βιοτεχνολογίας τροφίμων (15). Στις ΗΠΑ υφίσταται μόνο μια πρόνοια, που επιτρέπει σε εθελοντική βάση να αναγράφεται σε ετικέτες «μη γενετικά μεταλλαγμένα» για τρόφιμα, που περιέχουν μέχρι 5% γενετικά μεταλλαγμένα συστατικά (16). Στην Ε.Ε. αντιθέτως απαιτείται σήμανση και ιχνηλασιμότητα για τρόφιμα, που περιέχουν πέρα του 0,9% γενετικά μεταλλαγμένα συστατικά. Η απαίτηση αυτή έχει αναφερθεί από τον Ευρωπαϊκό Επίτροπο Byrne ως απαίτηση των καταναλωτών (16). Η φωνή των καταναλωτών όσον αφορά τα γενετικά μεταλλαγμένα τρόφιμα φαίνεται να είναι πολύ λιγότερο ακουστή στις ΗΠΑ, όπου εκφράζεται η άποψη ότι ο τρόπος, που διαμορφώνονται και εφαρμόζονται οι νομοθεσίες, δίνει στο κοινό πολύ λίγες ευκαιρίες να συμμετάσχει σε αποφάσεις, που

αφορούν την εμπορική προώθηση γενετικά μεταλλαγμένων τροφίμων, και αφήνει σε πολύ μικρό βαθμό υπόλογους τους νομοθέτες στο κοινό (17).

Είναι γενικά αναγνωρισμένο από ερευνητές ότι οι διαφορετικές κουλτούρες και πολιτικές και οικονομικές στρατηγικές των ΗΠΑ και της Ε.Ε. είναι οι αιτίες των διαφορών μεταξύ των αντίστοιχων συστημάτων νομοθεσίας τροφίμων. Αν και τα συστήματα των δύο αυτών οντοτήτων μοιράζονται πολλές ομοιότητες, έχουν και σοβαρές διαφορές, σημαντικότερες εκ των οποίων φαίνονται να είναι η χρήση της αρχής της προφύλαξης και ο διαχωρισμός της εκτίμησης κινδύνων από τη διαχείριση κινδύνων. Οι διαφορές αυτές έχουν προκαλέσει σημαντικές αποκλίσεις, και αναπόφευκτα επηρεάζουν το διεθνές σκηνικό της ασφάλειας τροφίμων, όπως μπορεί να διαπιστώσει κανείς και από τις διενέξεις μεταξύ των δύο εν λόγω υπερδυνάμεων εντός των εργασιών του Παγκοσμίου Οργανισμού Εμπορίου. Εάν τα συστήματα νομοθεσίας τροφίμων των δύο υπερδυνάμεων θα παρουσιάσουν περισσότερες συγκλίσεις στο μέλλον, παρά αποκλίσεις, παραμένει ακόμη θέμα συζήτησης παρά το γεγονός ότι η αύξηση του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης θα έπρεπε λογικά να οδηγεί προς τη σύγκλιση. ■

Βιβλιογραφικές παραπομπές:

1. Skogstad, G. *Regulating Food Safety Risks in the European Union: A Comparative Perspective*. In Ansell, C. And Vogel, D. *What's the Beef? The Contested Governance of European Food Safety*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press; 2006; pp. 213-236.
2. Lindner, L.F. *Regulating food safety: the power of alignment and drive towards convergence*. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. 2008; 21(2), 133-143.
3. Taylor, G. and Millar, M. 'The Appliance of Science': *The Politics of European Food Regulation and Reform*. *Public Policy and Administration*. 2002; 17(2), 125-146.
4. Alemanno, A. *Food Safety and the Single European Market*. In Ansell, C. And Vogel, D. *What's the Beef? The Contested Governance of European Food Safety*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press; 2006; pp. 237-258.
5. Chalmers, D. "Food for Thought": reconciling European risks and traditional ways of life. *The Modern Law Review*. 2003; 66, 532-534.
6. Bergeaud-Blackler, F. and Feretti, M.P. *More politics, stronger consumers? A new division of responsibility for food in the European Union*. *Appetite*. 2006; 47, 134-142.
7. Alemanno, A. *Science and EU Risk Regulation: The Role of Experts in Decision-making and Judicial Review*. 2007. Available from: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1007401
8. Skogstad, G. *The WTO and Food Safety Regulatory Policy Innovation in the European Union*. *Journal of Common Market Studies*. 2001; 39, 485-490.
9. Horton, L.R. *Risk analysis and the law: international law, the World Trade Organisation, Codex Alimentarius and national legislation*. *Food Additives and Contaminants*. 2001; 18(12), 1057-1067.

10. Graham, J.D. *The Perils of the Precautionary Principle: Lessons from the American and European Experience*. *Heritage Lectures*. 2004; 818, 1-4.
11. Van der Haegen, T. *EU View of Precautionary Principle in Food Safety*. 2003. Available from: http://www.eurunion.org/au/index.php?option=com_content&task=view&id=2285&Itemid=152
12. Wiener, J.B. and Rogers, M.D. *Comparing precaution in the United States and Europe*. *Journal of Risk Research*. 2002; 5(4), 317-349.
13. Ramjoué, C. *The Transatlantic Rift in Genetically Modified Food Policy*. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*. 2007; 20, 419-436.
14. Shaw, S. and Schwartz, R. *Trading Precaution: The Precautionary Principle and the WTO*. 2005. Available from: <http://www.ias.unu.edu/binaries2/Precautionary%20Principle%20and%20WTO.pdf>
15. Guehlstorf, N.P. and Hallstrom, L.K. *The role of culture in risk regulations: a comparative case study of genetically modified corn in the United States of America and European Union*. *Environmental Science & Policy*. 2005; 8, 327-342.
16. European Commission. *Mr David Byrne European Commissioner for Health and Consumer Protection The Regulation of Food Safety and the Use of Traceability/Tracing in the EU and USA: Convergence or Divergence? Food Safety Conference Washington DC, 19 March 2004*. Available from: http://ec.europa.eu/dgs/health_consumer/library/speeches/speech168_en.pdf
17. Zweifel, T.D. *Democratic Deficit? Institutions and Regulations in the European Union, Switzerland, and the United States in Comparative Perspective*. Lanham, Maryland: Lexington Books; 2002.